

19 листопада 2019 року

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата юридичних наук, судді Верховного Суду

Фаловської Ірини Миколаївни

на дисертацію Орос Марії Михайлівни на тему

«Право народу на спротив: конституційно-правове дослідження»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата

юридичних наук зі спеціальності 12.00.02 – конституційне право;

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Тема дисертації Марії Михайлівни Орос, яка присвячена дослідженню права народу на спротив, є досить актуальною і своєчасною. Усвідомлення громадянами України своєї значущості та важливої ролі в захисті конституційного ладу від порушень з боку держави, її органів та посадових осіб набрало своєї актуальності у зв'язку із спробами узурпації влади в Україні у 2004 та 2013-2014 роках під час подій Помаранчевої революції та Революції гідності. Правова категорія «права народу на спротив» з часів появи й до сьогодення не втрачає своєї актуальності. Важливість дослідження поглиблюється також і тим, що право на спротив являється одним із фундаментальних прав людини і громадянина, яке реалізовується незалежно від того чи воно закріплено в законодавчих актах держави. Грубе ігнорування та порушення прав і свобод особи з боку держави, в тому числі не виконання нею функцій соціального захисту, регулюючої та правоохоронної функцій, які притаманні правовій державі, є актом насильства над людиною.

Належна ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується тим, що вони ґрунтуються на досить значній теоретичній основі, яку склали наукові праці відомих вітчизняних і зарубіжних учених-конституціоналістів, представників інших галузей юридичної науки, а також на достатній нормативно-правовій основі, яку склали Конституція України, закони України та інші законодавчі акти зарубіжних країн, міжнародно-правові акти.

Наукові результати Марії Михайлівни ґрунтуються на достатній методологічній основі, яка включає систему різноманітних загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання відповідних державно-правових явищ. Комплексне застосування цих методів дало змогу автору сформулювати обґрунтовані наукові положення, висновки та рекомендації, які є достовірними і мають наукову новизну та практичне значення. Їх наукова обґрунтованість і достовірність підтверджується тим, що вони були апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним науковим дослідженням, у якому розкрито право на спротив серед інших конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Зокрема, про інноваційний характер дисертаційного дослідження свідчить коло завдань, які були поставлені автором для досягнення його мети. Можна констатувати, що дисертаційне дослідження Орос М. М., як результат наукового аналізу і власних міркувань автора, є новим поглядом на порушені в роботі проблеми. Цей напрямок дослідження видається особливо важливим у сучасних умовах становлення та розвитку конституційного права.

За змістом першого розділу роботи до наукових здобутків дисертанта можна віднести глибокий аналіз стану розробленості історичних та доктринальних аспектів права народу на спротив.

Розділ 2 «Поняття та зміст права народу на спротив та його співвідношення з конституційним правом на самозахист» Марія Михайлівна присвячує аналізу змісту права народу на спротив, який розкривається через можливості і принципи природного права, які пояснюють сутнісні риси людської природи та акцентують увагу саме на тих речах, які необхідні людині для виживання, а саме дотримання ідей справедливості у суспільстві. Також дисертанткою підкреслено, що характерною особливістю права народу на спротив є те, що за своєю структурою право на спротив вирізняється від інших прав-вимог, оскільки основним його завданням являється відновлення основоположних принципів справедливості, у разі відсутності ефективних

законних засобів захисту фундаментальних прав та свобод, що тим самим наближує його до принципів права. Відтак право на спротив відноситься більш до свобод чи привілеїв ніж до прав-вимог, оскільки саме свобода визнає можливість правоволодільця поводитися за власним бажанням у рамках нерегламентованого поля, де вона являючись винятком із загальної заборони, стає фактично привілеєм для такої особи.

Розділ 3 «Конституційно-правові аспекти реалізації права народу на спротив» характеризується визначенням основних причин, які сприяли розвитку права народу на спротив, можна віднести саме розвиток громадянського суспільства та правової культури населення, що призвело до усвідомлення своєї гідності та принципу справедливості, якого повинна дотримуватись влада у відносинах з громадянами, а також обов'язку утверджувати та забезпечувати права та свободи людини, а не їх пригнічення.

Також заслуговує на особливу увагу сформульована у підрозділі 3.2 теза про те, що за типом покори (слухняності) розрізняють два види права народу на спротив: пасивний, який проявляється у ігноруванні чи невиконанні народом вказівок правлячої влади; активний, що призводить до акцій протесту з боку народу направлених на зміну правлячої влади. Критерієм виправдання звернення до активного спротиву є настання таких умов: а) влада стала нестерпною тиранією; б) усі мирні засоби були вичерпані; в) існує явна ймовірність успіху; г) використовувані засоби є законними; г) попередньо дії щодо неактивного спротиву здійснювались певними групами, об'єднаннями суспільства чи їх окремими представників, але не мали масового характеру.

Науковою новизною характеризуються положення, висновки та рекомендації дисертанта про виокремлення трьох груп прав народу на спротив. До першої групи належать ті права, які орієнтуються на пріоритет природного права над конституційним законом. До другої групи належать ті, які забезпечують обов'язок громадянина чинити опір поваленню конституційного ладу. До третьої групи — ті, які дозволяють чинити опір для захисту індивідуальних прав від неправомірних дій або зловживань із боку держави. Існування різних груп прав на спротив, які на перший погляд нібито мають

відмінності, тільки показує, що усі вони в основному переслідують одну мету — захист та забезпечення основоположних прав і свобод людини та громадянина, в тому числі й група, у якій вказується на обов'язок громадянина чинити опір узурпації конституційного ладу з боку представників влади.

Особливо цінними в теоретичному та практичному плані є також висновки про те, що право на повстання (революцію) слід розглядати в якості правового принципу, реалізація якого повинна відбуватись з урахуванням певних принципів, дотримання яких визнає їх виконавців борцями за права і свободи людини, а не злочинцями проти внутрішньої безпеки держави, а саме:

- 1) принцип демократизму - вимоги реального забезпеченні доступу народу до законотворчої діяльності, до формування органів державної влади та управління державними справами;
- 2) принцип пропорційності — форма реалізації права народу на спротив на пряму залежить від активності протидії цьому праву з боку публічної влади, чим вища протидія з її боку, тим більшої інтенсивності допускаються дії з боку народу;
- 3) принцип «правої, гідної справи» - відстоювання прав і свобод людини та відновлення конституційного ладу;
- 4) принцип вибірковості — зміщення з посад та притягнення до юридичної відповідальності тільки тих, які причетні до грубого порушення основоположних прав людини та узурпації влади.

Слід підтримати також думку автора про те, що право на спротив знайшло своє юридичне закріплення, але форми його реалізації так і залишились без правового регулювання. Причин для цього є декілька: небажання публічної влади йти на явний конфлікт з народом, оскільки спроба нормативно визначити порядок реалізації прав на спротив може бути розцінена як відкритий акт втручання в сферу природних прав людини, що може спричинити масові акти протестів проти цього. Поряд з цим закріплення такого права в Основному Законі служить превентивним засобом стримування для публічної влади від грубих та масових порушень прав людини.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри конституційного права та

порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Результати дослідження були оприлюднені та доповідалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Основні положення роботи знайшли відображення у п'ятих наукових статтях, які опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, одна з яких – у зарубіжному науковому виданні, а також у чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Водночас, як і будь-яке інше дисертаційне дослідження, робота М. М. Орос містить окремі дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для виокремлення деяких побажань чи запитань.

1. Автор досить послідовно та повно розкриває специфіку правової сутності права на спротив, його форми та особливості їх реалізації. Проте на мою думку варто було б приділити більшу увагу дослідженню теоретичних аспектів права на спротив зокрема, функціям права на спротив та механізму їх реалізації.
2. Окрему увагу автор приділяє дослідженню двох форм права на спротив: активної та пасивної, які виражаються прямими або опосередкованими діями. Керуючись бажанням знайти вихід з концептуальної подвійності між двома вище зазначеними формами, здобувач наводить декілька поглядів вчених на це питання. Однак, хотілося б більш чітко сформулювати думку автора, яким чином корелюють ці форми в контексті саме української проблеми.
3. У роботі дається визначення, що метою революції як форми реалізації права на спротив повинна бути не тільки зміна діючої влади, але і вирішення питання щодо притягнення до відповідальності зміненої управлінської еліти, а також створення інституцій чи вдосконалення вже існуючих, які б уможливлювали ефективно залучати громадян до політичної участі в діяльності держави. Однак хотілося б почути, законодавчу можливість закріплення революції як форми безпосередньої демократії в національному законодавстві.

Зазначені зауваження та побажання є дискусійними та рекомендаційними і в цілому не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертаційного дослідження Орос Марії Михайлівни. Дисертаційне дослідження виконано

дисертантом самостійно, всі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на базі особистих досліджень автора.

Автореферат дисертації М. М. Орос повно та адекватно відтворює основні положення та висновки дисертації. Їх зміст і положення, що є предметом захисту, ідентичні. І дисертація, і її автореферат виконані з дотриманням вимог сучасного українського ділового мовлення.

Дисертаційна робота **Орос Марії Михайлівни** на тему: «Право народу на спротив: конституційно-правове дослідження» є завершеним науковим дослідженням, яке містить такі, що характеризуються значним рівнем наукової новизни, достатньою мірою обґрунтовані та достовірні теоретичні положення і висновки, є суттєвим вкладом в науку конституційного права, має самостійний характер, спрямований на розв'язання важливої наукової проблеми та відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, що пред'являються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, заслуговує на високу оцінку, а дисертант – присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Суддя Верховного Суду,
Заслужений юрист України,
кандидат юридичних наук

І. М. Фаловська

